

Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

RESOLUCIÓ de 9 de febrer de 2022, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, per la qual es declara bé de rellevància local immaterial la Nit dels Fatxos, d'Onil.
[2022/1058]

Antecedents de fet

Primer. Mitjançant escrit de l'Ajuntament d'Onil se sol·licita el reconeixement com a bé immaterial de rellevància local de la Nit dels Fatxos, de Onil, descrivint aquesta tradició i/o creació artística, els seus orígens, així com les referències espacials i temporals a les quals s'associa, destacant els valors patrimonials que incorpora, que motiven el seu reconeixement i inclusió en aquesta categoria protectora.

Segon. Des de la Comissió Tècnica per a l'Estudi i Inventari del Patrimoni Immaterial i els Serveis Tècnics s'informa favorablement la proposta municipal, en els termes en què s'ha sotmès a l'avaluació patrimonial d'aquest centre directiu, establint-se d'acord amb els valors detectats les mesures que asseguren la seua pervivència, estudi i posada en valor.

Fonamentació jurídica

I. Aquesta conselleria resulta competent per a resoldre el present expedient, en virtut del que es disposa en l'article 28 de la Llei 5/1983, de 30 de desembre, del Consell, l'article 7 del Decret 5/2019, de 16 de juny, del president de la Generalitat, pel qual es determina el número i la denominació de les conselleries i les seues atribucions, l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià i l'article 4 del Decret 173/2020, de 30 d'octubre, del Consell, d'aprovació del Reglament orgànic i funcional de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.

II. L'article 1.3 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix que formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, coneixements, tècniques, pràctiques i usos més representatius i valuosos de les formes de vida i de la cultura tradicional valenciana.

III. Els articles 15.5, 55, 56 i 57 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià estableix que s'inclouran en la secció cinquena de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatives i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'inclouran els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i especialment aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

IV. L'informe emés pels serveis tècnics del Servei de Patrimoni Cultural de data 16.04.2021, proposa la protecció cultural com bé de rellevància local immaterial per a aquesta manifestació singular, arrelada i volguda pels veïns d'Onil, quedant definit aquest bé immaterial per l'annex que acompanya aquesta resolució.

Vistos els anteriors fets i fonaments de dret i en allò que és matèria de la competència d'aquesta conselleria, resolc:

Primer

Declarar bé de rellevància local immaterial la Nit dels Fatxos, de Onil, de conformitat amb la descripció del mateix que figura en l'annex que s'adjunta a la present resolució en atenció als valors destacats que incorpora i inscriure-ho en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià.

Segon

La protecció de la Nit dels Fatxos, de Onil com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les següents mesures:

- a) Realitzar labors d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- b) Incorporar els testimoniatges disponibles a suports materials que garantiscen la seua protecció i preservació.

Conselleria de Educación, Cultura y Deporte

RESOLUCIÓN de 9 de febrero de 2022, de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte, por la que se declara bien de relevancia local inmaterial la Nit dels Fatxos, de Onil. [2022/1058]

Antecedentes de hecho

Primero. Mediante escrito del Ayuntamiento de Onil se solicita el reconocimiento como bien inmaterial de relevancia local de la Nit dels Fatxos, de Onil, describiendo esta tradición y/o creación artística, sus orígenes, así como las referencias espaciales y temporales a las que se asocia, destacando los valores patrimoniales que incorpora, que motivan su reconocimiento e inclusión en esta categoría protectora.

Segundo. Desde la Comisión Técnica para el Estudio e Inventario del Patrimonio Inmaterial y los Servicios Técnicos se informa favorablemente la propuesta municipal, en los términos en que se ha sometido a la evaluación patrimonial de este centro directivo, estableciéndose en consonancia con los valores detectados las medidas que aseguran su pervivencia, estudio y puesta en valor.

Fundamentación jurídica

I. Esta conselleria resulta competente para resolver el presente expediente, en virtud de lo dispuesto en el artículo 28 de la Ley 5/1983, de 30 de diciembre, del Consell, el artículo 7 del Decreto 5/2019, de 16 de junio, del presidente de la Generalitat, por el que se determina el número y la denominación de las consellerias y sus atribuciones, el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano y el artículo 4 del Decreto 173/2020, de 30 de octubre, del Consell, de aprobación del Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte.

II. El artículo 1.3 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece que forman parte del patrimonio cultural valenciano, en calidad de bienes inmateriales del patrimonio etnológico, las creaciones, conocimientos, técnicas, prácticas y usos más representativos y valiosos de las formas de vida y de la cultura tradicional valenciana.

III. Los artículos 15.5, 55, 56 y 57 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano establece que se incluirán en la sección quinta del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

IV. El informe emitido por los servicios técnicos del Servicio de Patrimonio Cultural de fecha 16.04.2021, propone la protección cultural como bien de relevancia local inmaterial para esta manifestación singular, enraizada y querida por los vecinos de Onil, quedando definido este bien inmaterial por el anexo que acompaña esta resolución.

Vistos los anteriores hechos y fundamentos de derecho y en aquello que es materia de la competencia de esta conselleria, resuelvo:

Primero

Declarar bien de relevancia local inmaterial la Nit dels Fatxos, de Onil, de conformidad con la descripción del mismo que figura en el anexo que se adjunta a la presente resolución en atención a los valores destacados que incorpora e inscribirlo en la sección quinta del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano.

Segundo

La protección de la Nit dels Fatxos, de Onil como patrimonio cultural inmaterial se concretará en las siguientes medidas:

- a) Realizar labores de identificación, descripción, investigación, estudio y documentación con criterios científicos.
- b) Incorporar los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su protección y preservación.

c) Vetlar pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

d) La gestió del patrimoni cultural protegit per aquesta declaració, correspon a l'Ajuntament d'Onil.

Qualsevol canvi que excedisca el normal desenvolupament dels elements que formen aquesta manifestació cultural haurà de comunicar-se a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a la seua avaluació i informe si és el cas, i la modificació de la present resolució, amb vista a la seua constància en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià.

Contra la present resolució, que posa fi a la via administrativa, podrà interposar-se recurs contenciós administratiu en el termini de dos mesos, comptats des de l'endemà de la notificació, davant la Sala Contenciosa Administrativa del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, d'acord amb el que s'estableix en els articles 10, 25 i 46 de la Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa, o potestativament, recurs de reposició davant la persona titular de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport en el termini d'un mes, comptat des de l'endemà de la notificació, d'acord amb el que es disposa en els articles 123 i 124 de la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del procediment administratiu comú de les administracions públiques.

València, 9 de febrer de 2022.– El conseller d'Educació, Cultura i Esport: Vicent Marzá i Ibáñez.

ANNEX

1. Identificació

a) Identificació geogràfica

La Nit dels Fatxos es localitza en la població alacantina d'Onil, en la comarca de l'Alcoià, als peus de la serra d'Onil, al nord de la província d'Alacant.

b) Àmbit

L'àmbit que més s'ajusta a la festa colivenca dels enumerats en la *Guia per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial valencià*, és l'epígraf que es refereix a les «creences, rituals festius i altres pràctiques cerimonials». Pel fet que la Nit dels Fatxos era originàriament un ritu de purificació profà, en què els remots avantpassats colivenes feien girar els fatxos dibuixant cercles com una classe de veneració a l'astre Sol i com una forma de purificació. Aquestes creences estarien relacionades amb la naturalesa i el medi i la protecció de l'individu o la comunitat davant la naturalesa, i celebrarien el solstici d'hivern. Posteriorment aquesta celebració es va convertir en una festa religiosa cristiana, amb el foc com a element purificador, en què rodar cada any els fatxos prengué el simbolisme de donar calor a l'Infant Jesús.

Aquest ritual participatiu ha arribat als nostres temps com una festivitat híbrida, segons el científic social britànic Paul Willis, que va encunyar la denominació de «religió comuna», basant-se en l'evidència que les pràctiques nadalenques, sense deixar de ser religioses, escapen inequívocament de la religiositat eclesial, sense deixar-se tampoc atrapar per les definicions de religiositat popular ni de religió civil.

Podem afirmar que la Nit dels Fatxos pertany a aquest tipus de tradicions híbrides en què impera la «religió comuna», ja que els habitants d'aquest municipi senten la festa més com un acte de comunitat que com un reflex del fons religiós que té.

c) Tipologia

Dins de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, pertany al capítol IV (Dels altres béns de l'Inventari General), secció tercera (Dels béns immaterials de rellevància local).

d) Denominació principal i altres

Aquesta tradició colivenca rep el nom de Nit dels Fatxos.

c) Velar por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

d) La gestión del patrimonio cultural protegido por esta declaración, corresponde al Ayuntamiento de Onil.

Cualquier cambio que exceda el normal desarrollo de los elementos que forman esta manifestación cultural deberá comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para su evaluación e informe en su caso, y la modificación de la presente resolución, en orden a su constancia en el Inventario general del patrimonio cultural valenciano.

Contra la presente resolución, que pone fin a la vía administrativa, podrá interponerse recurso contencioso-administrativo en el plazo de dos meses, contados desde el día siguiente al de su notificación, ante la Sala de lo Contencioso-Administrativo del Tribunal Superior de Justicia de la Comunitat Valenciana, de acuerdo con lo establecido en los artículos 10, 25 y 46 de la Ley 29/1998, de 13 de julio, reguladora de la jurisdicción contencioso-administrativa, o potestativamente, recurso de reposición ante la persona titular de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte en el plazo de un mes, contado desde el día siguiente al de su notificación, de acuerdo con lo dispuesto en los artículos 123 y 124 de la Ley 39/2015, de 1 de octubre, del procedimiento administrativo común de las administraciones públicas.

València, 9 de febrero de 2022.– El conseller de Educación, Cultura y Deporte: Vicent Marzá i Ibáñez.

ANEXO

1. Identificación

a) Identificación geográfica

La Nit dels Fatxos se localiza en la población alicantina de Onil, dentro de la comarca de L'Alcoià, a los pies de la sierra de Onil en el norte de la provincia de Alicante.

b) Ámbito

El ámbito que más se ajusta a la fiesta colivenca de los enumerados en la *Guía para la salvaguarda del Patrimonio Cultural Inmaterial Valenciano*, es el epígrafe que recalca las «Creencias, rituales festivos y otras prácticas ceremoniales». Debido a que La Nit dels Fatxos originariamente era un rito de purificación profano, donde los remotos antepasados colivenos hacían girar los fatxos dibujando círculos, como una clase de veneración al astro Sol y como una forma de purificación. Estas creencias estarían relacionadas con la naturaleza y el medio y con aquellas de protección al individuo o la comunidad ante la naturaleza celebrando el solsticio de invierno, posteriormente esta celebración se convirtió en fiesta religiosa cristiana, con el fuego como elemento purificador, donde todos los años se rodaban fatxos con el simbolismo de dar calor al Niño Jesús.

Este ritual participativo, ha llegado a nuestros tiempos como una festividad híbrida, mencionando al científico social británico Paul Willis que acuñó la denominación de «religión común» basándose en la evidencia de que las prácticas navideñas, sin dejar de ser religiosas, escapan inequívocamente de la religiosidad eclesial, sin dejarse tampoco atrapar por las definiciones de religiosidad popular ni de religión civil.

Podemos afirmar que la Nit dels Fatxos pertenece a ese tipo de tradiciones híbridas donde impera la «religión común», los habitantes de este municipio sienten esta fiesta más como un acto de comunidad que por el reflejo religioso que en el fondo posee.

c) Tipología

Dentro de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, pertenece al capítulo IV (De los demás bienes del Inventario General), sección tercera (De los bienes inmateriales de Relevancia Local).

d) Denominación principal y otras

Esta tradición colivenca recibe el nombre de Nit dels Fatxos.

e) Comunitats o persones relacionades amb l'element

Els principals protagonistes de la tradició de la Nit dels Fatxos són els mateixos habitants de la vila, que són els que es reuneixen en multitud aquesta nit per a fer possible l'espectacle de llum i aroma que inunda la plaça. A més dels visitants de tota la comarca i província, cada vegada més nombrosos, que s'acosten a gaudir d'aquest ritual del foc.

Al seu torn, cal destacar la participació de l'Ajuntament d'Onil, que dona suport institucional i presencial a aquesta nit, patrocinant els premis dels diferents concursos que es fan. Durant la celebració es realitza un concurs de fatxos artístics (veient l'alta qualitat artística que tenen, des de fa uns anys són indultats i posats a la disposició de tots els visitants que desitgen admirar aquestes autèntiques obres d'art al palau del Marqués de Dosaigües, a la sala on es troben exposades les tradicions locals), en què també es premia el fatxo més gran (poden arribar a fer quatre o cinc metres de longitud i generen un preciós espectacle lumínic en la plaça del poble), el més xicotet (solen ser d'uns pocs centímetres, han de tindre una estructura correcta, i també són indultats a la finalització de la festa per la seua dificultat d'elaboració), la persona de més edat que roda fatxos (aquestes persones solen tindre una edat entre 88 i 95 anys) i la de menys edat (aquests xiquets i xiquetes solen tindre entre deu mesos i un any).

I, finalment, cal destacar l'aportació del Centre Excursionista Colivenc, gràcies als seus tallers d'elaboració. A fi que no es perda aquesta tradició, el Centre Excursionista Colivenc és l'encarregat de transmetre any rere any el coneixement d'aquesta tradició organitzant excursions a la serra d'Onil per a confeccionar els fatxos que seran repartits el dia 24 a la plaça Major i ensenyar a tot aquell que encara no sàpia fer-los. Aquestes activitats es programen dues setmanes abans de la nit del 24 de desembre.

f) Breu descripció

El Nadal està associat a Onil, en l'interior de la serra alacantina, a una mil·lenària tradició. Es tracta de la Nit dels Fatxos, una invasió de feixos d'espart encesos i en moviment que són rodats pels seus portadors. Els fatxos estan fets a mà amb espart verd (que és el més conegut, i amb el qual es fa corda, cabassos i aparells de treball en agricultura) i sec, agafat dies abans de la vespra de Nadal a la serra d'Onil. L'espart sec, conegut com a *totxa* (fulles de *Stipa tenacissima* i *Lygeum spartum*), és el component essencial del fatxo, mentre que l'espart verd serveix per a lligar el feix i acabar-lo amb un trenat a manera de corda per on es podrà agafar, que s'encén per la punta seca i es roda fent molinets fins que es consumeix.

Aquesta tradició va començar com a celebració pagana; si analitzem aquest costum amb visió retrospectiva, sembla clar el seu parentiu amb els focs solsticials d'hivern, amb el foc imitatiu del cercle solar, del renaixement de la llum solar i el sentit cultural dels remots cerimonials del foc. Posteriorment aquesta celebració pagana a Onil es va transformar en una festa religiosa cristiana, amb el foc com a element purificador i simbòlic, i en l'actualitat s'ha convertit en l'inici de les festes colivenques de Nadal.

Com cada 24 de desembre, vespra de Nadal, a Onil se celebra la Nit dels Fatxos. Els fatxos són una ofrena amb clara procedència preromana que forma part de la història i tradició del municipi. Aquesta tradició centenària va començar com a celebració pagana que posteriorment es va convertir en festa religiosa cristiana, amb el foc com a element purificador, en què rodar els fatxos cada any pren el simbolisme de donar calor a l'Infant Jesús.

En la Nit dels Fatxos observem un clar exemple d'aculturació d'una festa que al principi va sorgir com una celebració pagana, amb un contingut alié a cercles eclesiàstics, com a ritu de veneració per la renovació solsticial d'hivern, del qual es va anar ensenyorint la religiositat amb el pas dels anys. En el passat va ser una festa ancestral d'origen pagà, com a adoració per la nova etapa de l'astre Sol; després el significat va mutar a adoració religiosa, en el sentit de fer calor a una figura bíblica amb el moviment dels fatxos de manera circular. És una tradició que aglutina molta gent, siga o no creient, i això en realitat és el que importa.

Podem considerar que encara que el significat del ritu es va tornar diferent, i la seua identitat va canviar d'un caràcter pagà a religiós, la festa colivenca es va transformar en una pràctica de «religió comuna»,

e) Comunidades o personas relacionadas con el elemento

Los principales protagonistas de la tradición de La Nit dels Fatxos son los propios habitantes de la villa, son ellos los que se reúnen en multitud esta noche para hacer posible el espectáculo de luz y aroma que inunda la plaza. Además de los visitantes de toda la comarca y provincia, cada vez un número mayor, que se acerca a disfrutar de este ritual del fuego.

A su vez, podemos destacar al Ayuntamiento de Onil que da soporte institucional y presencial en esta noche, patrocinando los premios de los distintos concursos que se realizan. Durante la celebración se realiza un concurso de fatxos artísticos (desde hace unos años, viendo su alta calidad artística, son indultados y puestos a disposición de todos los visitantes que desean admirar estas auténticas obras de arte en el palacio del Marqués de Dos Aguas, en la sala donde se encuentran expuestas las tradiciones locales, donde también se premia al fatxo más grande (pueden llegar a medir cuatro o cinco metros de longitud, los cuales generan un precioso espectáculo lumínico en la plaza del pueblo), al más pequeño (suelen rondar unos pocos centímetros, tienen que tener una estructura correcta, y también son indultados a la finalización de la fiesta por su dificultad de elaboración), a la persona más mayor que ruede fatxos (estas personas suelen tener una edad entre 88 y 95 años) y a la de más pequeña edad (estos niños i niñas suelen tener entre 10 meses y un año).

Y, por último, cabe destacar la aportación del Centro Excursionista Colivenc, gracias a sus talleres de elaboración. Para que esta tradición no se pierda, el Centro Excursionista Colivenc es el encargado de transmitir año tras año el conocimiento de esta tradición, mediante la organización de excursiones a la sierra de Onil, para confeccionar los fatxos que serán repartidos el día veinticuatro en la plaza Mayor y enseñar a todo aquel que aún no sepa hacerlos, estas actividades se programan dos semanas previas a la noche del veinticuatro de diciembre.

f) Descripción escueta

La Navidad está asociada en Onil, en el interior de la sierra alacantina, a una milenaria tradición. Se trata de la Nit dels Fatxos, una invasión de ramos de esparto encendidos y en movimiento, que son rodados por sus portadores. Los fatxos están hechos a mano con esparto verde (que es el más conocido, con el que se hace cuerda, capazos y aparatos de trabajo en agricultura) y seco cogido días antes de la Noche de Navidad en la sierra de Onil. El esparto seco, conocido como *totxa* (hojas de *Stipa tenacissima* y *Lygeum spartum*), es el componente esencial del fatxo, mientras que el esparto verde sirve para atar el ramo y finalizarlo con un trenzado a manera de cuerda por donde se podrá coger, y se enciende por la punta seca y se rueda haciendo molinillos hasta que se consume.

Esta tradición empezó como una celebración pagana; si analizamos esta costumbre con visión retrospectiva parece claro su parentesco con los fuegos solsticiales de invierno, con el fuego imitativo del círculo solar, del renacimiento de la luz solar y con el sentido cultural del fuego de los remotos ceremoniales ignitos. Posteriormente esta celebración pagana se convirtió en fiesta religiosa cristiana en Onil, con el fuego como elemento purificador y simbólico, transformándose en la actualidad en el inicio de las fiestas navideñas colivencas.

Como cada 24 de diciembre, día de Nochebuena, en Onil se celebra la Nit dels Fatxos. Los fatxos son una ofrenda con clara procedencia preromana que forma parte de la historia y tradición del municipio. Esta tradición centenaria comenzó como una celebración pagana que, posteriormente se convirtió en fiesta religiosa cristiana, con el fuego como elemento purificador, donde todos los años se rodaban fatxos con el simbolismo de dar calor al Niño Jesús.

En la Nit dels Fatxos observamos un claro ejemplo de aculturación, lo que en un principio surgió como una celebración pagana, con un contenido fuera de los círculos eclesiásticos, con el paso de los años la religiosidad se fue adueñando de este rito de veneración a la renovació solsticial de invierno. En un pasado fue una fiesta ancestral de origen pagano como fue la adoración a la nueva etapa del astro Sol, después el significado mutó a la adoración religiosa de dar calor a una figura bíblica mediante el movimiento de los fatxos en forma circular. Es una tradición que aglutina mucha gente, sea o no creyente, y eso en realidad es lo que importa.

Podemos considerar que aunque el significado del rito se tornó diferente, y la identidad del mismo cambió de un matiz pagano a religioso, la fiesta colivenca se transformó en una pràctica de «religió común»,

lluny d'una excessiva religiositat i més com un vincle social del poble d'Onil amb els seus habitants.

La Nit dels Fatxos és una tradició molt familiar. En la majoria de les famílies el fatxo el fa l'avi als nets, després el dia 24 es reuneixen per a rodar els fatxos abans del sopar de la nit de Nadal, i això forma part del ritu de la festa.

2. Marc espacial

Localització

Tradicionalment els fatxos s'han rodat a la porta de les cases, i des de la revitalització d'aquesta tradició feta des de l'Ajuntament, la majoria dels fatxos es concentra a la plaça Major, davant del palau fortalesa del Marqués de Dosaigües, un majestuós palau medieval que alberga el ritu de foc que fan possible centenars de fatxos rodant. Abans d'aquesta reunió, els fatxos són preparats a les cases dels colivencs, amb la tradició de ser els avis els que ensenyen als nets la fabricació del fatxo amb una mescla d'espart verd i sec.

3. Marc temporal

a) Calendari

La nit del 24 de desembre és l'encarregada de donar principi a la Nit dels Fatxos. Comença en caure el sol, més o menys cap a les set de la vesprada, i acaba just abans que les famílies vagen a sopar amb motiu de la commemoració de la vespra de Nadal. La Nit dels Fatxos dura una nit, la del 24, però és esperada i recordada per tots els colivencs durant tot l'any a causa de la particular màgia que té. No obstant això, dues setmanes abans de la vespra de Nadal és quan el Centre Excursionista Colivenc fa les excursions a la serra d'Onil per a collir l'espart i elaborar els fatxos.

b) Periodicitat

L'interval de temps establert entre edicions és just un any. Cada any el 24 de desembre es reuneix la població colivencs per a celebrar la Nit dels Fatxos.

4. Descripció i caracterització

a) Orígens documentats o atribuïts

En la secció d'imatges es mostra un cartell que anuncia la Nit dels Fatxos i els seus diversos concursos, anunci que data de 1990; no obstant això, posseïm informació de bans més antics. No podem assegurar la data d'inici de la tradició, però la seua procedència d'antics pastors quan no tenien més que torxes per a il·luminar-se és com a mínim centenària.

b) Evolució històrica i modificacions

A causa de l'absència de modificacions de la festa, el més destacable és la creació del concurs de fatxos (al més gran, al més xicotet, al més artístic, a la persona de més edat, i al xiquet o xiqueta de menor edat que roda un fatxo), que data de mitjan segle XX. L'objectiu primari d'aquest concurs va ser revitalitzar aquesta tradició.

Des de temps antic, és tradicional que els avis ensenyen als nets a fabricar els fatxos; més tard, quan es fa de nit, s'acosten a la plaça Major per a rodar-los. La tradició ha seguit sense modificacions pràcticament, i un factor variable és la quantitat de visitants que any rere any va incrementant la festa colivencs.

c) Personatges: indumentàries, pràctiques i funcions

Els actors socials principals implicats en aquesta cerimònia són els habitants del poble d'Onil, són els que exerceixen el paper protagonista de la festa. Sense cap indumentària específica, adquireixen un paper predominant quan la multitud d'aquests veïns del poble alacantí encenen els fatxos al mig de la plaça i generen un ambient ple de llum i aroma.

La reciprocitat és palesa en la Nit dels Fatxos, ja que en l'acte públic celebrat tant a la plaça Major com als carrers de la localitat, qualsevol pot aportar llum amb el moviment circular dels seus fatxos encesos, sense importar edat, grup social, gènere, ètnia i creences.

lejos de una excesiva religiosidad y más como un vínculo social del pueblo de Onil con sus habitantes.

La Nit dels Fatxos es una tradición muy familiar, en la mayoría de familias el fatxo lo hace el abuelo a los nietos, después, el día veinticuatro se reúne la familia para rodar los fatxos antes de la cena de Nochebuena, siendo esto parte del rito de la fiesta.

2. Marco espacial

Localización

Tradicionalmente los fatxos se han rodado a la puerta de las casas, y desde la revitalización de esta tradición llevada desde el Ayuntamiento la mayor concentración de fatxos se localiza en la plaza Mayor, frente al palacio-fortaleza del Marqués de Dos Aguas, este majestuoso palacio medieval alberga el rito de fuego que cientos de fatxos rodando hacen posible. Con anterioridad a esta reunión, los fatxos son preparados en las casas de los colivencos con la tradición de ser los abuelos los que enseñan a los nietos la fabricación del fatxo con mezcla de esparto verde y seco.

3. Marco temporal

a) Calendario

Es la noche del veinticuatro de diciembre la encargada de dar comienzo a la Nit dels Fatxos. Empieza cuando cae el sol, más o menos sobre las siete de la tarde y termina justo antes de que las familias vayan a cenar con motivo de la conmemoración de Nochebuena. La Nit dels Fatxos dura una noche, la del veinticuatro, pero es esperada y recordada por todos los colivencos durante todo el año, debido a su particular magia. Sin embargo, dos semanas antes de Nochebuena es cuando el Centro Excursionista Colivenc lleva a cabo las excursiones a la sierra de Onil para la recogida de esparto y elaborar los fatxos.

b) Periodicidad

El intervalo de tiempo establecido entre las ediciones es justo un año. Todos los años, cada veinticuatro de diciembre, se reúne la población colivencs para celebrar la Nit dels Fatxos.

4. Descripción y caracterización

a) Orígenes documentados o atribuidos

En la sección de imágenes, mostramos un cartel que anunciaba la Nit dels Fatxos y sus diversos concursos, este anuncio data de 1990, sin embargo, poseemos información de bandos más antiguos. No podemos asegurar la fecha de inicio de la tradición, pero su procedencia de antiguos pastores donde no existían más que antorchas para iluminarse es cuanto menos centenaria.

b) Evolución histórica / modificaciones

Debido a las nulas modificaciones de la fiesta, lo más destacable es la creación del concurso de fatxos (al más grande, al más pequeño, el más artístico, la persona de mayor edad en rodar un fatxo y la niña o niño de menor edad en rodar) que su fecha ronda la mitad del siglo XX. El objetivo primario de este concurso fue revitalizar esta tradición.

Desde antaño, los abuelos enseñan a los nietos a fabricar los fatxos, como es tradición; más tarde cuando llega la noche se acercan a la plaza Mayor para rodarlos. La tradición ha seguido sin apenas modificaciones, siendo un factor variable la cantidad de visitantes que año tras año va incrementando la fiesta colivencs.

c) Personajes: indumentarias, prácticas y funciones

Los actores sociales principales implicados en esta ceremonia son los habitantes del pueblo de Onil, son los que desempeñan el papel protagonista de la fiesta. Sin ninguna indumentaria específica, adquieren un papel predominante cuando la multitud de estos vecinos del pueblo alacantino encienden los fatxos en mitad de la plaza y generan un ambiente plagado de luz y aroma.

La reciprocidad es patente en la Nit dels Fatxos, ya que en el acto público celebrado tanto en la plaza Mayor como en las calles de la localidad, cualquiera puede aportar luz con el movimiento circular de sus fatxos encendidos, sin importar la edad, grupo social, género, etnia y creencias.

d) Elements/processos (activitats i oficis)

L'element primordial en aquesta festivitat és el fatxo. En la Nit dels Fatxos s'hereta l'ofici d'elaborar aquest instrument simbòlic, passa d'avis a nets la manera de fer-los, com a essència d'una cosa familiar que perdura gràcies a aquest acte intergeneracional.

L'Ajuntament assumeix gran importància fomentant i mantenint viva la tradició mitjançant el seu suport institucional (realitzant el concurs de fatxos) i el dels seus treballadors que fan un treball fonamental d'organització.

El Centre Excursionista Colivenc és primordial en transmetre any rere any el coneixement d'aquesta tradició, organitzant excursions a la serra d'Onil per a confeccionar els fatxos que seran repartits el dia 24 a la plaça Major i ensenyant a tot aquell que encara no sàpia fer-los, activitats que es programen dues setmanes abans de la nit del 24 de desembre. En els dos col·legis de la localitat, en les dates prèvies al Nadal, també es duen a terme excursions i tallers de fatxos. L'elaboració i la forma del fatxo sempre és la mateixa; per tant, pertany a una tradició i a una manera de ser.

e) Desenvolupament i seqüència temporal

El 24 de desembre cada any els habitants de la població colivenca preparen a la vesprada els fatxos, com és tradició. Són els avis els que durant aquesta vesprada ensenyen als nets la fabricació del fatxo, per a poder-los fer rodar a poqueta nit. Habitualment, el sol se sol pondre cap a les set de la vesprada i és llavors quan es comencen a encendre els primers fatxos, que seguiran rodant els habitants fins poc abans del sopar de la nit de Nadal.

Poc abans del final de l'esdeveniment s'emeta el veredict del concurs de fatxos (al més gran, al més xicotet, al més artístic, a la persona de major edat i a la xiqueta o xiquet de menor edat que roda un fatxo) i s'atorguen els corresponents guardons.

f) Organització/dedicació/finançament

En l'organització de l'esdeveniment la tradició és la que mana, encara que vaja a càrrec de l'Ajuntament, i tots els habitants de la localitat saben que el 24 de desembre és la Nit dels Fatxos, es preparen a la vesprada i la posta de sol és la que regeix l'inici de la festivitat. La dedicació parteix dels mateixos colivenços, que amb els seus objectes tradicionals fets a mà (fatxos) gasten el seu temps i energia en la perduració de la tradició.

Finalment, part d'aquesta dedicació sorgeix del consistori local, que aporta seguretat i finançament a l'esdeveniment, i una consignació pressupostària municipal dedicada al concurs de fatxos per a premiar els guanyadors. Cal destacar l'organització duta a terme pels treballadors municipals.

g) Relació dels béns mobles i immobles o entorns d'interés vinculats

Hi ha un vincle molt especial amb l'entorn on es roden els fatxos: la plaça Major del poble, abrigada pel palau fortalesa del Marqués de Dosaigües, declarat bé d'interés cultural, al centre d'Onil. Aquest palau medieval del s. XVI ofereix un enclavament idíl·lic on representar una cerimònia marcada per la llum del foc i l'aroma de la totxa cremada. A més, el palau fortalesa alberga en una de les sales una col·lecció dels diferents fatxos artístics, que són indultats cada any per a exhibir-los dins d'aquesta col·lecció.

No solament es roden fatxos a la plaça Major, sinó que l'entorn engloba tots els carrers del poble. La tradició és rodar fatxos a la porta de les cases, on es genera un sentiment d'unitat familiar. Per tant, l'entorn és tot el poble d'Onil.

5. Interpretació i simbolismes

Marvin Harris (1977) va proposar la perspectiva del materialisme cultural, segons la qual la superestructura cultural, els costums i estils de vida, tenen un origen material, pràctic, relacionat amb el sistema de producció i reproducció d'una societat i les seues relacions amb l'entorn. Com representa aquesta perspectiva de l'antropòleg estatunidenc, l'origen dels fatxos es basa en un àmbit pràctic, com va ser la necessitat d'il·luminació i calor a les llars dels pastors de la serra d'Onil. Aquesta mecànica, tan habitual en l'època, es transforma en reproducció del ritu enfocat a una visió sagrada, com és la de donar calor a l'infant

d) Elementos / procesos (actividades y oficios)

El elemento primordial en esta festividad es el fatxo. En la Nit dels Fatxos se hereda el oficio de elaborar este instrumento simbólico, pasa de abuelos a nietos la forma de hacerlos, como esencia de algo familiar que perdura gracias a este acto intergeneracional.

El Ayuntamiento asume gran importancia al fomentar y mantener viva la tradición, mediante su soporte institucional (desarrollando el concurso de fatxos) y el de sus trabajadores que hacen una labor fundamental de organización.

El Centro Excursionista Colivenc es primordial al transmitir año tras año el conocimiento de esta tradición, mediante la organización de excursiones a la sierra de Onil, para confeccionar los fatxos que serán repartidos el día veinticuatro en la plaza Mayor y enseñar a todo aquel que aún no sepa hacerlos, estas actividades se programan dos semanas previas a la noche del veinticuatro de diciembre. En los dos colegios de la localidad, en las fechas previas a las Navidades, también se lleva a cabo excursiones y talleres de fatxos. La elaboración y la forma del fatxo siempre es la misma, por lo tanto, pertenece a una tradición y a una forma de ser.

e) Desarrollo y secuencia temporal

Cada veinticuatro de diciembre de todos los años, los habitantes de la población colivenca preparan por las tardes, como es tradición, los fatxos. Son los abuelos los que durante esta tarde enseñan a los nietos la fabricación del fatxo, para ya a la hora de anochecer poder rodarlos. Por lo habitual, suele caer el sol sobre las siete de la tarde y es entonces cuando se empiezan a encender los primeros fatxos, que permanecerán rodando los habitantes hasta justo antes de la cena de Nochebuena.

Poco antes de la finalización del evento, se lleva a cabo el veredicto del concurso de fatxos (al más grande, al más pequeño, el más artístico, la persona de mayor edad en rodar un fatxo y la niña o niño de menor edad en rodar), donde se otorgarán los consecuentes galardones.

f) Organización / dedicación / financiación

La organización del evento, aunque corra a cargo del Ayuntamiento, es la tradición la que manda y todos los habitantes de la localidad saben que el veinticuatro de diciembre es la Nit dels Fatxos, se preparan por la tarde y es el anochecer el que rige el inicio de la festividad. La dedicación parte de los propios colivenços, que con sus objetos tradicionales hechos a mano (fatxos) gastan su tiempo y energía en la perduración de la tradición.

Por último, parte de esta dedicación surge del consistorio local donde aportan seguridad y financiación al evento, una consignación presupuestaria municipal es dedicada para el concurso de fatxos, premiando a los ganadores. Destacando la organización llevada a cabo por los trabajadores municipales.

g) Relación de los bienes muebles e inmuebles o entornos de interés vinculados

Existe un vínculo muy especial en el entorno donde se ruedan los fatxos. La plaza Mayor del pueblo arropada por el palacio-fortaleza del Marqués de Dos Aguas, declarado como bien de interés cultural, en el centro de Onil. Este palacio medieval del s. XVI ofrece un enclave idílico en el cual representar una ceremonia marcada por la luz del fuego y el aroma de la totxa quemada. Además, el palacio-fortaleza alberga en una de sus salas una colección de los distintos fatxos artísticos, que son indultados cada año para su exhibición dentro de esta colección.

No solamente se ruedan fatxos en la plaza Mayor, sino que el entorno engloba todas las calles del pueblo. La tradición es rodar fatxos en la puerta de las casas, donde se genera un sentimiento de unidad familiar. Por tanto el entorno es todo el pueblo de Onil.

5. Interpretación y simbolismos

Marvin Harris (1977) propuso la perspectiva del materialismo cultural, según la cual la superestructura cultural, las costumbres y estilos de vida, tienen un origen material, práctico, relacionado con el sistema de producción y reproducción de una sociedad y sus relaciones con el entorno. Como representa esta perspectiva del antropólogo estadounidense, el origen de los fatxos se basa en un ámbito práctico, como fue la necesidad de iluminación y dar calor a los hogares de los pastores de la sierra de Onil. Esta mecánica, tan habitual en la época, se transforma en reproducción del rito enfocado a una visión sagrada, como es la de

Jesús. La superestructura cultural va sorgir d'un origen material com és l'elaboració artesana dels fatxos, i en algun moment de la història va haver-hi un canvi d'identitat per a ressorgir com a festa cristiana.

Els cercles que marquen el moviment en fer molinets els fatxos, creiem que en l'antiguitat representaven l'adoració al Sol, creant amb aquests instruments halos de foc molt similars a la forma d'aquest astre.

6. *Percepció i implicació de la població i grau d'obertura als públics*

La població colivenca s'aboca tota als fatxos i els fatxos són una expressió del poble. Aquesta reciprocitat es dona perquè els habitants són els actors principals de la festa, són ells els que han fet possible que aquesta cerimònia perdure al llarg del temps. La implicació és absoluta, cada vegada són més els veïns del poble que, dues setmanes abans de la data marcada, s'endinsen en la serra d'Onil per a plegar espart i fabricar fatxos. Cal destacar l'esforç del Centre Excursionista Colivenc que prepara cada any aquests tallers en plena muntanya, on ensenyen tant joves com gent més gran a fabricar els seus propis fatxos. També en els dos col·legis de la localitat es fan excursions a la serra i tallers de fabricació de fatxos.

L'Ajuntament, com a ens públic, és una figura primordial en donar un excel·lent servei al poble mitjançant la seua labor institucional, aportant fons i personal municipal per a l'organització de l'esdeveniment.

La percepció de la població amb aquesta festivitat és d'unitat familiar i de pertinença al poble, la percepció és d'orgull per una tradició única que fa aflorar el sentiment de pertinença al poble. L'esperit del poble és el de no abandonar aquesta ni altres tradicions, que no poden quedar en l'oblit, i per això cada any són més els veïns que donen suport a aquesta celebració.

El grau d'obertura als públics és total, qualsevol xiquet o xiqueta, dona o home, sense cap discriminació, tots són benvinguts a participar en aquest ritu; tant la gent del poble com els visitants poden gaudir d'aquest espectacle que genera experiències visuals i olfactivas úniques.

7. *Salvaguarda*

Cal salvaguardar la festa de la Nit dels Fatxos per la seua llarga trajectòria dins de les festivitats de Nadal; és una tradició centenària que no volem que desaparega ni siga modificada. Per aquest motiu, sol·licitem que les administracions ajuden a protegir aquest patrimoni cultural valencià mitjançant les accions que mereix aquest ritual centenari, reconeixent aquesta cerimònia com a bé de rellevància local immaterial.

a) *Protecció administrativa*

En la dècada dels anys 80, l'Ajuntament va començar a promocionar aquesta tradició mitjançant curssets en què els majors de la població ensenyaven als xiquets i xiquetes a fer fatxos. A la fi d'aquesta mateixa dècada, el cronista popular de la vila, Pepito el del Xorret, va sol·licitar a l'alcalde del moment, Vicente Juan Sanchis, que l'Ajuntament potenciara la Nit del Fatxos, i és quan gràcies a la important col·laboració del Centre Excursionista Colivenc van començar a convocar-se concursos, elaboració de curssets i major promoció (ban de 1989).

Actualment l'Ajuntament d'Onil continua promocionant aquesta tradició tan colivenca, i el seu reflex és aquesta sol·licitud, aprovada pel Ple de 9 de maig de 2019. I es fa costat al Centre Excursionista Colivenc en el desenvolupament de les seues activitats amb una subvenció anual.

L'Ajuntament d'Onil promociona la nostra tradició fora del nostre poble, com per exemple en 2017, quan hi hagué una delegació patrocinada pel consistori a Reus en el II Simposi Internacional de Focs Festius a la Mediterrània, igual que en 2018 a València en la Cavalcada del patrimoni valencià i en les II Jornades de Patrimoni Ocult. I una de les majors preocupacions és que, encara que es promocionen els fatxos perquè es coneguen més enllà del nostre poble, la tradició no ha de canviar i cal protegir el fatxo i la seua festivitat contra agents externs que puguen fer perillar la seua essència.

b) *Agents i metodologia de transmissió*

Els principals actors socials que perpetuen la festa són els mateixos habitants d'Onil, el Centre Excursionista Colivenc i l'Ajuntament

dar calor al niño Jesús. La superestructura cultural, surgió de un origen material como es la elaboración artesana de los fatxos, y en algún momento de la Historia hubo un cambio de identidad para resurgir como fiesta cristiana.

Los círculos que marcan el movimiento al hacer molinillos los fatxos, creemos que en la antigüedad representaban una adoración al sol, creando con estos instrumentos halos de fuego muy similares a la forma de este astro.

6. *Percepción e implicación de la población y grado de apertura a los públicos*

La población colivenca es todo para los fatxos, como los fatxos son una expresión del pueblo. Esta reciprocidad se da al ser los habitantes los actores principales de la fiesta, son ellos los que han hecho posible que esta ceremonia perdure a lo largo del tiempo. La implicación es absoluta, cada vez son más los vecinos del pueblo que se adentran, dos semanas antes de la fecha marcada, en la sierra de Onil para recoger esparto y fabricar fatxos. Cabe destacar el esfuerzo del Centro Excursionista Colivenc en preparar cada año estos talleres en pleno monte, donde enseñan tanto a jóvenes como gente más mayor a fabricar sus propios fatxos. También en los dos colegios de la localidad se lleva a cabo excursiones a la sierra y talleres de fabricación de fatxos.

El Ayuntamiento, como ente público, es una figura primordial al dar un excelente servicio al pueblo mediante su labor institucional, aportando fondos y personal municipal para la organización del evento.

La percepción de la población con esta festividad es unidad familiar y de unidad de pertenencia al pueblo, la percepción es de orgullo por una tradición única que aflora el sentimiento de pertenencia al pueblo. El espíritu del pueblo es el de no abandonar esta y otras tradiciones, no pueden quedar en el olvido y por eso cada año son más los vecinos que apoyan esta celebración.

El grado de apertura a los públicos es total, cualquier niño o niña, mujer u hombre, sin ningún tipo de discriminación, todos son bienvenidos a participar en este rito; tanto gente del pueblo como visitantes pueden disfrutar de este espectáculo que generan experiencias visuales y olfativas únicas.

7. *Salvaguarda*

Pretendemos salvaguardar la fiesta de la Nit dels Fatxos por su larga trayectoria dentro de las festividades de Navidad, es una tradición centenaria que no queremos que desaparezca ni sea modificada. Por este motivo, solicitamos que las administraciones ayuden a proteger este patrimonio cultural valenciano mediante acciones propias que merezca este ritual centenario. Reconociendo esta ceremonia como bien de relevancia local inmaterial.

a) *Protección administrativa*

En la década de los 80, el Ayuntamiento comenzó a promocionar esta tradición mediante cursillos, donde los mayores de la población enseñaban a los niños y niñas a hacer fatxos, a finales de esta misma década, el cronista popular de la villa, Pepito el del Xorret, solicitó al alcalde del momento Vicente Juan Sanchis, que desde el Ayuntamiento se potenciara la Nit del Fatxos y es cuando con la importante colaboración del Centre Excursionista Colivenc empezaron a convocarse concursos, elaboración de cursillos y mayor promoción (bando 1989).

Actualmente el Ayuntamiento de Onil sigue promocionando esta tradición tan colivenca, y su reflejo es esta solicitud, aprobada por Pleno de 9 de mayo de 2019. Y se apoya al Centre Excursionista Colivenc en el desarrollo de sus actividades con una subvención anual.

El Ayuntamiento de Onil promociona nuestra tradición fuera de nuestro pueblo como por ejemplo en 2017 una delegación patrocinada por el consistorio a Reus en el II Simposi Internacional de Focs Festius a la Mediterrània, al igual que en Valencia en 2018 en la Cabalgata del patrimonio valenciano y en las II Jornades de Patrimoni Ocult. Y una de las mayores preocupaciones, es que, aunque se promocionen los fatxos para que sean conocidos más allá de nuestro pueblo, la tradición no debe cambiar, se protege el fatxo y su festividad contra agente externos que puedan hacer peligrar su esencia.

b) *Agentes y metodología de transmisión*

Los principales actores sociales que perpetúan la fiesta son los propios habitantes de Onil, el Centro Excursionista Colivenc y el Ayunta-

d'Onil. La transmissió de la festivitat ve canalitzada per aquests tres eixos socials (habitants, institucions tradicionals i institucions polítiques), els habitants són els encarregats que perdure mitjançant la tradició oral i la tradició intergeneracional entre avis i nets; el Centre Excursionista Colivenc que prepara tallers de realització de fatxos cada any, fent perdurar l'elaboració de l'objecte simbòlic, i l'Ajuntament que dona suport institucional perquè regne l'ordre i la concòrdia en aquesta data.

c) Altres accions de salvaguarda

Com a accions de salvaguarda es pretén la declaració de bé de rellevància local immaterial. Amb aquests passos pretenem salvaguardar la tradició mitjançant el suport institucional valencià.

d) Identificació de riscos i diagnòstic

Fins i tot gaudint de bona salut, la festivitat dels fatxos, a causa de l'auge de veïns i visitants que cada vegada omplim més la plaça, corre el risc de ser modificada per diversos impactes (socials, institucionals, mitjans de comunicació, cultura de masses...) o encara pitjor de desaparèixer. Una tradició centenària bé val la pena que estiga protegida des dels diversos actors socials i institucionals.

e) Objectius, estratègies i accions proposades per a la salvaguarda

El nostre primer objectiu és declarar la Nit dels Fatxos com a bé de rellevància local, seria un primer pas per a més avant declarar-lo bé d'interés turístic i protegir d'una manera legal la tradició pertanyent a una festa centenària.

8. Valoració i justificació de la declaració

Justifiquem la declaració de bé de rellevància local immaterial la Nit dels Fatxos per la importància de mantindre vigent en el present i en el futur aquesta tradició centenària. Com a forma d'interacció social i comunitària d'un poble que pretén perpetuar aquesta cerimònia i que no aparega i desaparega a causa de les modes institucionals o culturals, o córrega el perill de convertir-se en mer espectacle mercantil, homogenitzat culturalment pels mitjans de comunicació.

Aquesta festa posseeix normes explícites, plasmades en la tradició oral i escrita, amb les quals es regeix l'organització interna de la festivitat. La Nit dels Fatxos ha perdurat a diversos canvis polítics i culturals en la població, persistint els seus rituals i la seua tradició, a causa de les seues normes internes que mantenen viva la tradició. Per exemple, les pautes i ritme tradicionals que durant el dia proporciona aquesta festa, en què de vesprada preparen els fatxos, al vespre es reuneixen a la plaça Major i roden fatxos fins a l'hora de sopar la nit de Nadal. Valorem que aquesta festivitat té un caràcter únic dins de la població colivenca, l'opinió i decisió del poble d'Onil és favorable a la perduració d'aquesta cerimònia, ja que té una continuïtat no vista en altres poblacions amb festivitats semblants.

Els impactes sensorials durant la celebració no són només visuals, sinó olfactius i tàctils; la lluminositat de la plaça en rodar fatxos cremant, l'olor d'espart cremat i la sensació tàctil de fer molinets amb el fatxo són una experiència multisensorial única. A més de ser una manifestació que transmet les seues experiències i sabers de generació en generació a través de les institucions primàries de socialització com és la família (els avis ensenyen als nets a fer fatxos), o per mitjà d'una organització comunitària tradicional com és el Centre Excursionista Colivenc (que reuneix els veïns dues setmanes abans per a fer el taller de fatxos en la serra d'Onil).

Els fatxos es converteixen en objectes tradicionals i simbòlics que són construïts de manera artesanal amb les mans dels colivencs.

9. Documentació associada

Audiovisual

S'ha creat un vídeo commemoratiu de la Nit dels Fatxos que narra l'origen de la tradició, entrevista actors socials que interactuen en el procés de creació dels preparatius de la festivitat (com és el president del Centre Excursionista Colivenc o el regidor de Cultura) i ofereix un muntatge d'imatges que reflecteixen l'esperit de la festa.

miento de Onil. La transmisión de la festividad viene encauzada por estos tres ejes sociales (habitantes, instituciones tradicionales e instituciones políticas), los habitantes son los encargados de que perdure mediante la tradición oral y la tradición intergeneracional entre abuelos y nietos; el Centro Excursionista Colivenc que prepara talleres todos los años de realización de fatxos, haciendo perdurar la elaboración del objeto simbólico, y el Ayuntamiento que da soporte institucional para que reine el orden y la concordia en esta fecha.

c) Otras acciones de salvaguarda

Como acciones de salvaguarda se pretende la declaración de Bien de Relevancia Local Inmaterial. Con estos pasos pretendemos salvaguardar la tradición mediante el apoyo institucional valenciano.

d) Identificación de riesgos y diagnóstico

Aun gozando de buena salud la festividad de los fatxos, debido al auge de vecinos y visitantes que cada vez llenan más la plaza; corre el riesgo de ser modificada por diversos impactos (sociales, institucionales, medios de comunicación, cultura de masas...) o aún peor que pueda desaparecer. Una tradición centenaria bien merece la pena que esté protegida desde los diversos actores sociales e institucionales.

e) Objetivos, estrategias y acciones propuestas para la salvaguarda

Nuestro primer objetivo es declarar la Nit dels Fatxos como bien de relevancia local, sería un primer paso para más adelante declararlo bien de interés turístico y proteger de una manera legal la tradición perteneciente a una fiesta centenaria.

8. Valoración y justificación de la declaración

Justificamos la declaración de bien de relevancia local inmaterial la Nit dels Fatxos por la importancia de mantener vigente para el presente y un futuro esta tradición centenaria. Como forma de interacción social y comunitaria de un pueblo que pretende perpetuar esta ceremonia y no aparezca y desaparezca debido a las modas institucionales o culturales, o corra el peligro de convertirse en mero espectáculo mercantil, homogenizado culturalmente por los medios de comunicación.

Esta fiesta posee normas explícitas, plasmadas en la tradición oral y escrita, con las que se rige la organización interna de esta festividad. La Nit dels Fatxos ha perdurado a diversos cambios políticos y culturales en la población persistiendo sus rituales y su tradición, debido a sus normas internas que mantienen viva la tradición. Por ejemplo, las pautas y ritmo tradicionales que durante el día proporciona esta fiesta, donde por la tarde preparan los fatxos, al anochecer se reúnen en la plaza Mayor y ruedan fatxos hasta la hora de cenar en Nochebuena. Valoramos que esta festividad tiene un carácter único dentro de la población colivenca, la opinión y decisión del pueblo de Onil es favorable a que perdure esta ceremonia, ya que tiene una continuidad no vista en otras poblaciones con festividades parecidas.

Los impactos sensoriales durante la celebración no son solo visuales, sino olfativos y táctiles; la luminosidad de la plaza al rodar fatxos ardiendo, el olor a esparto quemado y la sensación táctil de hacer molinillos con el fatxo son una experiencia única multisensorial. Además de ser una manifestación que transmite sus experiencias y saberes de generación en generación a través de las instituciones primarias de socialización como es la familia (los abuelos enseñan a los nietos a hacer fatxos); o por medio de la organización comunitaria tradicional como es el Centro Excursionista Colivenc (que reúne dos semanas antes a vecinos para hacer el taller de fatxos en la sierra de Onil).

Los fatxos se convierten en objetos tradicionales y simbólicos que son contruidos de forma artesanal con las manos de los colivencos.

9. Documentación asociada

Audiovisual

Se ha creado un vídeo conmemorativo para la Nit dels Fatxos, el cual narra el origen de la tradición, entrevista a actores sociales que interactúan en el proceso de creación de los preparativos de la festividad (como es el presidente del Centro Excursionista Colivenc o el concejal de Cultura) y un montaje de imágenes que reflejan el espíritu de la fiesta.